

Fizyokrazi ve Vergiler: Tarihsel Toplumsal Bir Analiz

Zeynep AĞDEMİR¹

Physiocracy and Taxes: A Historical Social Analysis

ARTICLE INFO

Article History:

Date Submitted: 04.01.2019

Date Accepted: 17.05.2019

JEL Classification:

B11

B12

Keywords:

Vauban,

Boisguilbert,

Absolute Monarchy,

Physiocracy,

Single Tax.

ABSTRACT

The aim of the study is to make an historical and social analysis of the Physiocrat approach and its predecessors and try to understand the arguments focusing on taxes. The study tries to understand the social conditions of the period through the features and contradictions of the absolute monarchy. The predecessors of the Physiocratic theory, Vauban and Boisguilbert, and then the fundamental theses of the Physiocratic theory were evaluated by considering the contradictions of the absolute monarchy. Consequently, the theoretical responses of all three approaches regarding tax type, tax payer, tax object, tax rate and tax collection were evaluated by taking into consideration the social conditions of the period.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, zeynepagdemr@gmail.com.

Özet

Bu çalışmanın amacı fizyokrat yaklaşımı ve öncüllerini tarihsel ve toplumsal bir analizini yaparak, ortaya attıkları savları vergilere odaklanarak anlamaya çalışmaktır. Çalışma, dönemin toplumsal koşullarını mutlak monarşinin özellikleri ve çelişkileri üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Fizyokrat teorinin öncülleri Vauban ve Boisguilbert, ardından Fizyokrat teorinin temel tezleri mutlak monarşinin çelişkileri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak ise her üç yaklaşımın vergi önerisi, vergi ödeyicisi, vergi konusu, vergi oranı, vergi tahsilat biçimlerine dair geliştirdikleri kuramsal yanıtlar, dönemin koşulları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Giriş

Toplumsal zenginliğin kaynağı nedir? Vergiler kimler tarafından ve nasıl ödenmelidir? Kuramsal yaklaşımlar, bu veya benzeri sorulara verdikleri cevaplar yoluyla, toplumsal hayatın şekillenmesine dair çeşitli toplumsal tercihler yapmış olurlar. Teori ve pratiğin birleşmesi ise toplumsal mücadelenin karmaşık dinamiklerine bağlıdır. Toprak sahiplerinin lehine olacak bir vergi önerisi, çeşitli nedenlerle başka toplumsal sınıfların lehine de olabilir. Dolayısıyla, kuramın toplumsal seçimlerinin yansıması keskin sınırlarla çizilmemiş olmakla birlikte, görülemeyecek kadar bulanık da değildir. Kuramsal çözümler ayağını bastığı toprağın tarihinden, toplumsal sınıflar arası ilişkiden, bu ilişkilerden doğan devlet yapılanmasının özgünlüklerinden bağımsız ele alınamaz.

Bu çerçevede, bu çalışma XVIII. Yüzyıl Fransa'sının toplumsal tarihinin çeşitli teorik yaklaşımların yorumlanmasına dair bir devamlılığı sağlamayı denemek amacıyla (Ağdemir, 2018) fizyokrat kurama odaklanmıştır. Yazının bu bağlamda amacı, teorinin öncülleri ve filizlendiği toprakların toplumsal temellerini ele alarak fizyokrat yaklaşımın ne tür bir

toplumsal tahayyül geliştirdiğini ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışmanın sınırlarını ise teorinin mali ve iktisadi düzlemlerdeki çözümlenmeleri oluşturmaktadır.

Fizyokrat düşüncenin köklerini, Fransa tarihinin çalkantılı dönemeçlerinden olan XVII. Yüzyılın sonları ile XVIII. Yüzyılın başlarında deyim yerindeyse, 1789 Devrimim ayak seslerinin duyulduğu dönemde bulabiliriz. Bu tarihlerin, devleti kendi ile özdeş kılan mutlak monarşinin simgesi Güneş Kral XIV. Louis'nin sönüşüne denk geldiğini söylemek yanlış olmaz. Bu çerçevede, mutlak monarşinin temel özellikleri ve yarattığı toplumsal çelişkileri kısaca ele almak fizyokrat düşüncenin toplumsal temellerini kavramak için oldukça yararlı bir başlangıç olabilir. Keza fizyokrat düşüncenin öncülleri sayılan Sébastien le Prestre de Vauban'ın (1633-1707) ve Pierre Le Pesant de Boisguilbert'in (1646-1714) ortaya attığı savları bu dönemin sancılarının bir sonucu olarak değerlendirilebiliriz. Diğer yandan, çalışmanın mutlak monarşiyi ele alma biçimi, bu kavrama dair literatür tartışması yapmak yerine, Perry Anderson'un (1974) *Lineages of the Absolutist State* çalışmasına dayalı olacak. Mutlak monarşinin kuruluşundaki toplumsal nedenler, Fransız topraklarındaki özü ve çelişkileri iki fizyokrat öncülü anlamak açısından asli değere sahip. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle mutlak monarşinin temel özelliklerini, vergi yapısının altını çizerek ele alacağız. Ardından ise XVIII. Yüzyılın ikinci yarısındaki mutlak monarşi yapısında gelişmeler ile fizyokrat yaklaşım değerlendirilmeye çalışacağız. Son olarak ise

Mutlak Monarşinin Kuruluşu ve Çelişkileri

XVI. yüzyılın sonunda Fransa toplumu Harpokrates'in² Tapınağı'nı aratır bir hâl almıştı. Kanlı din savaşları, köylü isyanları, yüksek vergiler ve beraberinde borçlar, XVII.

² Yunan sessizlik Tanrısı.

Yüzyıla ağır yükler bırakmıştı. Fransa İngiltere'nin tersine kral ve soylular arasında ilişkinin daha çatışmalı olduğu bir coğrafyaydı. Makamlarını para ile satın alan yargıçlar yani Paris *Parlement* üyeleri başka bir deyişle cüppe soylular, kraliyet soyundan gelen büyük soylular ve taşra soyluları arasında mücadele oldukça gergindi. Soylular ve kral arasındaki mücadele yüzyılın ikinci yarısında din savaşları görüngüsünde kanlı bir hâl almıştı. Savaş geriye askerlerin zorbalığı ve ağır vergi yükü altında ezilen Fransız köylülerini bıraktı. Yüzyılın son çeyreği köylü isyanları ile çalkalanıyordu. Katolik soylular, Protestanları bastırarak iktidarda ağırlık kazansalar da Katolik-Protestan çatışması devam etmekteydi. Bitmek bilmez din savaşlarının sona erdirilmesi, kentlerde güçlenen zenginleşen sınıflara karşı koruma sağlamak ve köylü isyanlarının bastırılması kralın otoritesinde güçlü bir iktidarı, yani mutlak monarşiyi gerektiren önkoşullarını oluşturmaktaydı. Başka bir deyişle XVI. Yüzyıl XVII. Yüzyıla mutlak monarşiyi dayatmıştı.

XVII. Yüzyıl, kralın otoritesini mutlaklaştırmaya çalıştığı, kendisi dışında özerk güçleri törpülemeye uğraştığı bir dönem oldu. Güçlü kral, güçlü kraliyet maliyesini gerektiriyordu. İltizam sistemi *Fermes Générales*³'e devredilerek, vergi tahsilatı yoluyla kaybedilen gelirlerin telafi edilmesi düşünülmüştü. Makam satışları, devlete gelir kaynağı olmuş vergi miktarı yükseltilmişti. Vergi tahsilatının artırmak için krala bağlı *intendant* adı verilen vergi tahsildarları görevlendirilmiş, vergi idaresinin olmadığı bölgelere vergi idareleri yapılmıştır. Krallığın gücünü arttırmak, vergi kapasitesini yükseltmek için merkantilist uygulamalara geçilmiştir. Soyluların askeri gücüne olan bağımlılığı azaltmak için merkezi ordu kurulmuştur. Yeri geldiğinde kralın kararlarını bozabilen güççe sahip olan cüppe soyluların hakimiyeti, Paris *Parlement*'in yetkileri kısıtlanarak sınırlandırılmıştı. Taşra soyluların gücü özerk bölgelerin

³ İltizamların toplandığı merkez olarak tanımlayabiliriz.

kralın egemenliğine girmesiyle sarsılmıştı. XVII. Yüzyılın ilk yarındaki icraatlar beraberinde muhalefeti de getirdi. Ancak kral karşıtı çeşitli tepkiler *Fronde*⁴ isyanının bastırılmasıyla engellendi (Ağdemir, 2017: 27-43).

Mutlak monarşinin eskiden, yani feodal monarşiden farkı ise merkantilizm, merkezi ordu, ağır vergiler ve bürokrasiydi⁵ (Anderson, 1974: 29). Mutlak monarşi, bu özellikleriyle açık bir çelişkiyi barındırıyordu. Çelişki mutlak monarşinin bürokrasi, ordu ve vergi gibi kurumlarında kendini belli etmekteydi. Mutlak monarşinin bir özelliği büyük orduların varlığıydı. II. Philip 60.000 askeri olan bir orduya sahipken, bir yüzyıl sonra XVI. Louis 300.000 askere sahip ordu kurmuştu. Feodal sınıflar için artı değer elde etmenin yolu savaşmaktı. Tipik feodal içi çatışma, savaş yoluyla kendini göstermekteydi. Soylular için tarımsal üretim ve ticaretten elde edilen gelir, savaştan elde edilen gelirlerden daha yavaş kazanç getirmekteydi. Savaş feodal sınıflara içkin bir durumdu. Monarşi de askeri bir devlet olarak yapılanmıştı. Ancak savaş sıfır toplamlı bir oyundu çünkü manifaktürcü burjuvazi arasındaki mücadele zenginliği artırırken, toprak kendiliğinden bir değer yaratmamaktaydı. Fransa'da ilk düzenli vergi, savaş finansmanı nedeniyle yürürlüğe girmişti. XVI. Yüzyılın sadece yirmi beş yılı büyük askeri güçlerin savaşı olmaksızın geçmiş, XVII. yüzyılda ise savaşız sadece yedi yıl yaşanmıştı. Bunun sonucu, harcamaların önemli kısmının savaş giderleri olmasıydı. XVIII. Yüzyılda Necker döneminde gelirlerin üçte ikisi savaş harcamalarını finanse ediyordu. Mutlak monarşinin vergi sistemi de çelişkiliydi. Feodal sınıflar mutlak monarşiye makam satışıyla bağlandılar. Makam satışları devlete gelir sağlarken, iktidarın burjuvazinin de dahil olduğu toplumsal sınıflara dağılımına neden oldu. Aynı zamanda

⁴ Timur (2016: 176), *Fronde* kelimesinin çocukların oyun için kullandığı "sapan" anlamına geldiğini ve bunun kralın isyanı aşağılama isteğinden kaynaklandığını dile getiriyor.

⁵ Anderson bu özellikler arasında diplomasiyi de sayıyor ancak biz konumuz gereği bu özelliği değerlendirme dışı bırakmayı seçtik.

hem makam satışları hem de vergi ayrıcalıkları parazit bir sınıf yaratmakta devlet gelirlerini azaltmaktaydı. Fransa'da makam sahipleri mutlak monarşiye 1780'lerde en sert tepki veren kesim olmuştu.

Mutlak monarşinin yükünü ise köylüler çekmekteydi. Emek ranttan nakdi ranta geçiş ile birlikte savaş için alınan vergiler köylülerin isyanlarına neden olmuştu. XVII. Yüzyılda vergi isyanlarının sıklaştığını görüyoruz. Fransa'da vergiler temel gelir kaynağı değildi, ancak özellikle mutlak monarşi ile birlikte devlet gelirleri içinde önemli bir yer edinmişti. Merkantilizm ise korumacılık aracılığıyla imalatçı ve tüccarı zenginleştirmiş, böylelikle isyan eden köylülere ve kentlerde zenginleşenlere karşı toprak sahibi sınıfının koruması olan bu devlet biçimi, toprak sahibinin aleyhine bir gelişim göstermişti. Güçlenen imalatçı, tüccar ve kapitalist çiftçi, artık korumasından yararlandığı mutlak monarşiye karşı muhalefetteydi. Parlamento yoluyla kendi iktidarlarını kurmak kralın ayrıcalıklarından kurtulmak istiyorlardı (Anderson, 1974: 29-40).

Mutlak monarşinin güç kaynaklarından biri olan vergiler, monarşinin zayıf noktasını da oluşturuyordu, fizyokratların ve öncüllerinin önemli gündemlerinden biri mutlak monarşinin vergi sistemiydi. Mutlak monarşinin bu çelişkisini daha iyi anlamak adına vergilere kısaca bakmak faydalı olacaktır.

Mutlak Monarşi ve Vergiler

XVI. yüzyılda devlet gelirleri kralın kendi toprak gelirleri dışında, toprak üzerinden alınan *taille*, tuz üzerinden alınan *gabelle*, gümrük vergisi *traites*, satış vergisi *aides* ve kilisenin aldığı vergi *dime*'den oluşmaktaydı. Tahmin edileceği üzere vergi gelirleri içerisinde en büyük payı *taille* kaplamaktaydı, ancak bu vergiden soyluların bazıları ve kral muaftı. Kralın ve bazı soyluların vergi muafiyeti kutsal sayılmaktaydı. Vergiler krallıkta olabildiğince farklı oran ve miktarda uygulanıyordu. *Taille*, *taille reelle* ve *taille personele* olarak farklı biçimde

uygulanmaktaydı. *Taille personnelle*'de vergilemeye esas alınan vergi ödeyicisi iken *taille réelle*'de vergilemeye esas topraktı. Soyluların vergi muafiyeti önemli bir şikayet konusuydu (Ağdemir, 2017: 191-197). Krallık *generalite* ve *election* adı verilen vergi bölgelerine ayrılmıştı. Vergi bölgelerindeki vergi görevlileri ise *tresorier* ve *elus*lardı. Vergiler, *generalite*'deki vergi ofisi veya *receveurs-generaux* tarafından *generalite* ve *election*'lara bölüştürülmekteydi. *Tresorier* her sonbahar kendi *generalite*'sinin gelecek yıl ödeyeceği *taille* miktarını taahhüt etmekteydi. Kıtılık, hastalık gibi vergi kapasitesini etkileyecek durumlar vergi miktarı belirlenirken göz önünde tutuluyordu. Vergi miktarı *tresorier*'e belirtildiğinde, *tresorier* vergileri *election*lar arasında dağıtır, *elus*lar da kendi bölgelerine bölüştürürlerdi. Böylelikle vergi dağılımı *elus* ve *tresorier*'in keyfi uygulamalarına bırakılmış oluyordu (Knecht, 1996: 22).

Gabelle ise tuz vergisiydi. Tuz üretimi, kral tekelinde olup krallıktaki herkes belli bir miktar tuz almakla zorunlu tutulmuştu. Krallıkta pek çok *gabelle* bölgesi vardı, bazı bölgeler hiç vergi ödemezken, bazı bölgeler indirimli vergi ödemekteydiler. Tuzda ölçü birimi *minot* başına vergi ödenmekteydi. 18. Yüzyılda bile *minot* başına 58 *livres* ödeyen bölgeler varken *minot* başına sadece 5 *livres* ödeyen bölgeler de bulmak mümkündü.

Mutlak monarşi vergi gelirlerini artırmak için *gabelle* üzerine gidip, indirimli veya *gabelle* ödemeyen bölgelere yönelmiş, *taille*'den muaf olan soylulardan vergi alınmaya çalışılmış, dolaylı vergiler yüzyılın başına göre oldukça yükselmiştir. Kral, vergi konusunda kendisinden bağımsız bölgeleri kendi yetkisi altına almış, denetiminin olmadığı bölgelerde vergi idareleri kurmuştur. Vergi tahsilatını yükseltmek için kendisine bağlı vergi memurları *intendantlar* görevlendirilmiştir. Vergiler, 1635 yılını takip eden on yıl içinde iki misli artış göstermiş, makam satışları başlamıştır. *Gabelle* krallık gelirleri içinde ikinci sıraya yükselmiştir (Ağdemir, 2017: 192-200). Yüzyılın ikinci sayısında ağırlaşan vergiler mutlak monarşi karşıtı

pek çok vergi isyana neden olmuştu: 1635 yılında *gabelle* karşıtı Agen İsyanı, 1635-1645 Saintonge-Angoumois İsyanı, 1636-1637 Croquant İsyanı, 1639-1643 Va-nu -Pieds *gabelle* karşıtı İsyanı, 1654 Montpellier İsyanı ve Fronde. 1659 Yılında İspanya ile savaşın bitmesine rağmen, gelir ihtiyacı devam etmiş vergi muafiyeti kaldırılan Boulonnais köylüleri yüzyılın en büyük ya da dört isyanında birini gerçekleştirmişti (Ağdemir, 2017: 302-313).

1661-1715 yılları arasında, XIV. Louis iktidarının 54 yılının yarısını Fransa savaşta geçirmişti. Savaşlar devlet harcamalarını artırıyor, beraberinde vergi artışları getiriyordu. 1690'lara gelindiğinde artık *taille* tahsilatı düşmüştü, çünkü yüksek vergiler sıklıkla isyanlara neden olmaktadır. *Taille* artık en yüksek düzeylerine çıkmıştı. Vergi isyanlarını bastırmak daha da zor ve maliyetli hâle gelmeye başlamıştı. Vergi sisteminde yolsuzluk oldukça yaygındı. Makam satışları ise sınıra yaklaşmıştı. 1693-1694 yılları arasında kötü hasat koşullarla birleşmiş, 1709 yılında ise açlık ve hastalık yaygın hale gelmişti (Konnert, 2008: 260). 1695 yılında *capitation* adı verilen kafa vergisi- benzer unvan ve statüye sahip ancak gelirleri birbirinden farklı 22 sınıf (kategori) içeren ayırım yapılmış, farklı gelire sahip olsa da aynı sınıf içinde vergi ödeyicileri aynı miktarda vergi ödemesi öngörülmüştür-uygulamaya girmiştir. Bu verginin savaş zamanı toplanacağı ilan edilmiştir. XVIII. Yüzyılın ilk yıllarında İspanya Savaşının (1701-1713) başlamasıyla gelir üzerinden alınan sabit oranlı vergi *dixieme (tenth)*-fransızca onuncu anlamına gelmekte, toprak gelirleri üzerinden yüzde on oranında sabit oranlı vergi-yürürlüğe konmuştur (Ağdemir, 2017: 201-203).

Sébastien le Prestre de Vauban (1633-1707) mutlak monarşinin çelişkilerinin su yüzüne çıkmaya başladığı dönemde yazılarını kaleme almış, özellikle krallık maliyesini eleştirmişti.

Sébastien le Prestre de Vauban (1633-1707)

Vauban, XIV. Louis tarafından teşvik edilmiş askeri bir mühendisti. 118 restorasyon yapmış ve 33 yeni savunma sistemi inşa etmişti. Bir demografyacidan çok mühendisliği ön

planda olmuştu. 1693 yılı kışını takip eden nüfus azalışının doğal nedenlerden değil, krallık maliyesinden kaynaklı olduğunu düşünüyordu. Krallık maliyesini ve vergileri eleştirmekteydi (McCollim, 2012: 140). 1707'de yayımladığı *La Dime Royale*'de kralın gelirlerinin de vergilendirilmesi gerektiğinden bahsediyordu (McCollim, 2012: 140-142). Tüm gelir kaynakları⁶ üzerinde her kesimin (kralın, soyluların ve din adamlarının da) gelire göre ödeyeceği, oranı ihtiyaca göre yüzde 3'ten 10'a kadar değişen tek vergi öneriyordu. Kitabı hangi verginin hangi bürokratik yol ile toplanmasının iyi olacağını tartışıyor ve tek verginin toplanması için gerekli demografik, finansal ve ekonomik istatistiklerden oluşuyordu. Vauban vergi tahsilatı için askeri sisteme dayalı oldukça katı bir bürokratik sistem önermişti. Özel *intendantlar* krallığın en küçük birimlerinde görevlendirilip mülkleri kayıt altına alacak ve herkesin gelire göre vergilendirilmesi sağlanacaktı⁷ (Kwass, 2000: 229-230).

Vauban krallık gelirlerini dörde ayırıyordu: (a) ayrıcalık olmaksızın tüm toprak ürünlerinden alınacak vergi (b) kentlerde hane, ticaret veya kira gelirleri üzerinden alınacak vergi (c) tuz vergisi (d) kralın sabit gelirleri (McCollim, 2012: 140-142). *Taille*'nin gelir ve servete göre orantılı bir şekilde alınması gerektiğini düşünüyordu. İlk gelir kaynağı topraktan yapılan üretimin yüzde beşini içermekteydi. Dikkat çekici olan bu vergilerini aynı olarak tahsil edilmesi gerektiğini söylemesidir. Vergi, eğer toprak ekili ise hasattan, toprak ekili değil de ağaçlık ise, odun olarak, besi hayvanı yetiştiriliyorsa besi hayvanı şeklinde tahsil edilmeliydi. Bu gelirden yıllık 60 milyon *livres*'lik⁸ gelir sağlanmış olacaktı. Vauban'ın ikinci gelir kaynağı ise aynı değil nakdi olarak tahsil edilebilecek vergiler ile ilgiliydi, bu gelir kaynağı için yüzde

⁶ Modern gelir kaynakları ile karıştırmamak gerekir, keza Vauban krallık gelirlerini sıralamaktadır.

⁷ McCollim (2012: 141) ise Vauban'ın vergi iltizamını savunduğunu söylemekte.

⁸ Fransa'da kullanılan para birimi 1576-1602 yılları dışında *livre tournois* olarak isimlendirilmişti. *Livre* 20 *sous*'dan oluşuyor *sous* ise 12 *deniers* etmekteydi (Collins, 1995: 27).

5 oranı belirlemişti. Vergi, önce krallık topraklarından yüzde 5 oranında alınmalıydı, sonra kiracılardan ve lordlardan tahsil edilmeliydi. Vauban bu geliri yaklaşık 15,5 milyon *livres* olarak hesaplamıştı.

Diğer gelir kaynağı olan *gabelle* ise krallık içinde tek biçimde uygulanmalı, muafiyetler ve indirimli oranlar kaldırılmalı, tuz satışı krallık tekelinde kalmalı ancak kimse tuz almaya zorlanmamalıydı. Tuz *minot* başına 18 *livres* ile vergilendirilmeliydi. Vauban, Fransa halkı için gerekli olan tuz miktarını hesaplamıştı. Böylelikle tuz satışından krallık 23,4 milyon *livres* elde edilecekti.

Dördüncü gelir kategorisi ise sabit gelirlerden oluşturuyordu. Kral lisans, kiralama ve tasdik ücretlerini artırarak bunlarla ilişkili bir fiyat artışı yaratmamalıydı. Vauban, kralın sabit gelirlerini tütün ve posta tekeli, lüks mallar üzerindeki vergiler olarak sıralıyordu. Buradan gelecek gelir 18 milyon *livres*'dir. Böylelikle, toplam gelir 118 milyon *livres*'e ulaşıyordu. Ve eğer gerekirse *dime* (burada tuz vergisi dışındaki vergileri ifade etmektedir, kilise vergisi ile karıştırmamalı) yüzde on oranında artırabilir, *gabelle* ise *minot* başına 24 *livres* olabilirdi. 1688-97 yılları arasında Dokuz Yıl Savaşlarında ulaşılan gelir olan 160 milyon *livres*'in üstüne çıkacak herhangi bir verginin karşılanamayacağını dile getirmiştir (McCollim, 2012: 140-142).

1716 yılında Jean Le Poittier soruyordu "La Dime kitabı monarşik devleti yok ederek Cumhuriyetçi bir devlet kurmak amacı içermiyor mu?". Poittier'e göre monarşi ile mali ayrıcalık birbirinden ayrılamazdı, vergi ayrıcalığına saldırı monarşiye saldırı demektir (Kwass, 2000: 230). Vauban her ne kadar XIV. Louis'in yönetimini ve dönemin yoksulluğunu eleştirse de merkantilist fikirleri savunmaya devam etmiştir. Bu anlamda, merkantilizme dair fikirleri açısından Boisguilbert'ten oldukça uzak bir yerdedi (Faccarello, 2001: 60) Bodin'i ters çevirerek devletin ilk gelir kaynağı olarak toprak vergilerini görmekteydi. Bodin'in (2009) XVI. Yüzyılın sonlarında yazdığı *On Sovereignty*'e göre devletin yedi kaynağı bulunmaktaydı

ve bu gelirlerden ilki kralın topraklarıydı. Devlet gelirlerinin ancak son iki kaynağını gümrük vergiler ve diğer vergiler oluşturuyordu. Vauban'ın vergileri algılayış biçiminde modern mali sistemi andıran özellikler olduğunu görmek mümkün⁹. Özetle Vauban:

- Nüfus ve vergiler arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuş,
- *Herkesin servet ve gelire göre ödeyeceği* tek vergi önermiştir,
- Vergileri devletin temel geliri olarak değerlendirmiş, vergilerin aynı olarak ödenmesi gerektiğini dile getirmiş,
- Vergi yüküne dair bir sınır önerisi geliştirmiştir.
- Intendant* sisteminin askeri bir biçimde yapılandırılmasını önermiştir.

Pierre Le Pesant de Boisguilbert (1646-1714)

Vauban gibi Pierre Le Pesant de Boisguilbert de Fransa'nın yaşadığı ekonomik sorunlarla ilgilenmiştir (Faccarello, 2016: 9). Ancak bu ilgisi, Marx'ın "klasik politik iktisat Fransa'da Pierre Le Pesant de Boisguilbert ile İngiltere'de ise William Petty ile başlamış, İngiltere'de Ricardo Fransa'da ise Sismondi ile sona ermiştir" tespiti ile değerlendirildiğinde Vauban'dan oldukça kapsamlı olmuştur (Ekelund ve Hebert, 2013: 76). Boisguilbert, 1646 yılında Normandy Rouen'de doğmuştu ve cüppe soylu bir aileden geliyordu. Hukuk eğitimi alıp, Normandy'de çeşitli adli görevlerde bulunmuştu. Aldığı eğitimde Jansenist¹⁰ etkiler

⁹ Poggi (2007), modern devletin mali özelliğini şöyle anlatıyor: "Devletin kapsamı ve masrafları giderek artan etkinlikleri, artık kişilerden bağış olarak kimi makamları satışa çıkararak savaş ve sömürgecilikten kazanılan kaynaklardan hisse satarak ya da kişisel varlıklardan harcayarak değil, yurttaşların gelir ve harcamalarından aldığı vergilerle zenginleşen bir devlet bütçesinden karşılanmaktadır." Vauban'ın Fransa toplumunun tüm tabakaları vergiler karşısında eşit görmesi ve vergileri devletin gelir kaynakları içinde birinci görmesi nedeniyle bir benzerlikten bahsetmek mümkün.

¹⁰ 18. yüzyılda kiliseye karşı duyulan huzursuzluğun yansıdığı bir biçim Jansenizmdi. Jansenizm 1640 yılında *Augustinus* kitabında Cornelius Jansen tarafından yazılan Katolik Kilisesine Protestanlara benzer şekilde eleştiriler getiren bir dini yaklaşım olmuştur. 17. yüzyılda kılıç soylular arasından taraftar bulurken, 18. yüzyılda burjuvazi, soyluların bir kısmı ve kentliler tarafından desteklenmiştir. Katolik Kilisesinin bağımsızlığı şikâyet konusu olmuş Kilise Genel Konseyi fikirleri ortaya atılmıştır. 1713 yılında Papa Jansenizmi din dışı olduğunu ferman yayımlayarak ilan etmişti. Kilise ve Papaların konumu devrime kadar tartışılmaya devam edilmişti (Wiesner vd., 2014: 584-585).

bulunmaktaydı. Eserlerinin tarihleri hakkında kesin bilgiler olmasa da *Le Détail de la France Dissertation de la nature des richesses, de l'argent* 1695 yılında, *Factum de la France*, Vauban'ın eseri ile aynı yıl 1707 yılında yayımlanmıştı denebilir. Boisguilbert, Kartezyen fizik, Jansenist düşünce ve Bodin'in politik fikirlerinden esinlenmişti, düşünceleri Turgot ve Quesnay'yi etkilemiştir (Faccarello, 2016: 2-3).

Jansenist teolojiye göre, insanların hırslarıyla ya da kendi faydalarının peşinden koşarak hareket etmeleri, toplumun devamlılığını ve gelişmesini sağlayacaktır. Boisguilbert de bu inancı kabul etmiştir, ancak Jansenist düşünce basit toplumsal ilişkileri ahlaki ve politik düzlemlerde analiz ederken, Boisguilbert ahlâk ve politikanın önüne piyasayı koymuştur, öncelikle ekonomik dengenin koşullarının ne olduğunu incelemiştir.

Boisguilbert, Adam Smith'in yüzyılın sonuna doğru geliştireceği *laissez faire* fikrini savunmuştur. Üretken sınıfın ekonomik faaliyetlerine baktığımızda, grift alış-satış ağları görürüz. Ancak burada, kişinin kendi faydasını çoklaştırma motivasyonundan kaynaklanan bir düzen vardır, o da herkesin olabildiğinin en kolay biçimiyle, en yüksek çıkarı elde etmek istemesidir. Ekonomik denge, Kartezyen fizikten hareketle, insanların doğalarında olan alış-satış işlemlerini gerçekleştirdiği bir duruma denk gelir. İnsanlar birbirine piyasa ve fiyat bağları ile bağlıdır, ekonomik denge başka bir deyişle de bolluk, herkesin karşılıklı fayda sağladığı spesifik bir fiyat noktasında sağlanmış olacaktır. Bunun anlamı, talep ve arzın eşit olduğudur. Ekonomik dengenin sürekliliği için üretken sınıfın başkalarının sattığını tüketmesi gerekir. Piyasada dengeyi sağlayan ise rekabet kuralları olacaktır. Herkesin kendi çıkarı için çalışması, bencillik yerine herkesin kazancı anlamına gelecektir. Çıkarlarını düşünen alıcı veya satıcı

dengeyi bozabilir, örneğin çıkarını maksimize etmek için satıcı malını en yüksek fiyattan satmak isterken, alıcı ise malı düşük fiyata almak ister. Ancak bu durumları engelleyecek olan ise serbest piyasanın kendisidir. Devletin buradaki rolü ise gözetim ve şiddeti engellenmektir. (Faccarello, 2006: 3-8).

Boisguilbert ekonomik denge analizinden sonra, ekonomik dengesizliklerin nedenini anlamaya çalışmıştır. Jansenist düşünceden esinle Boisguilbert'e göre, *état d'innocence*, masumiyetin yitirilişinden sonra basit bir toplumsal sistem oluşmuştur. Bu sistemde sınıflar yoktur, takas yapılır basit bir işbölümü ekonomiyi örgütler. Ancak şiddet ortaya çıkınca bu düzen yok olmuş, bazı insanlar lord (rantiye sınıf) ve geri kalanlar ise hizmetkar (üretken sınıf) olmuştur. Boisguilbert, bu topluma "uygarlık ve ihtişam" (*civilization and magnificence*) (*état poli et magnifique*) adını vermiştir. Zenginlik veya krizi barındıran bu toplumda Boisguilbert'in amacı zenginlik ve krizi anlamak olmuştur. İnsan ihtiyaçlarının artmasına, yeni mesleklerin doğmasına, takas yerine paranın geçmesine *état poli et magnifique*'ya geçiş sebep olmuştur. Diğer yandan, bu toplumda takas geçerli olmadığından değişim için para kullanılmaya başlanmış, gelirin yeniden dağılımı sınıf yapısını etkilemiş, rantiyeye sınıfın üretken sınıfa herhangi bir şey vermeden gelir elde etmesi, potansiyel olarak ekonomiyi istikrarsızlığa sürüklemesine neden olmuştur. Boisguilbert'in amacı krizlerin sebebinin "sadece alanların" davranışları ile devletin ekonomik ve vergiler ile ilgili düzenlemeleri olduğunu anlatmak olmuştur.

Ancien régime'de tarımda kontrolün olduğu bir durumda, tarımsal kriz ne üreticilerin davranışları ile ne de hava koşulları ile ilgiliydi. Tarımsal krizi tetikleyip, bu krizin genel bir kriz haline gelmesine neden olan devletin tarıma yaptığı kısıtlayıcı müdahalelerdi. Örneğin, eğer kötü bir hasat olacağı beklentisi varsa, burada alıcılar fiyatın yükseleceğini düşünerek daha

fazla buğday talep edebilir. Ya da kötü bir hasat bekleniyorsa, üretici buğday fiyatının artacağını düşünerek piyasaya fazla mal arz etmeyebilir. Tersisi durum iyi hasat beklentisinde de gerçekleşebilir. Ancak eğer ticari kontroller olmazsa fiyat dalgalanmaları olmaz, piyasa ihracat ve ithalat yoluyla arz ve talep dengesini sağlar. Rantiye sınıf, kriz olduğunda geliri azalacağı için az harcamaya ve temkinli davranmaya başlar böyle olunca tüketim azalır, böylelikle tarımsal kriz genel bir krize dönüşür (Faccarello, 2016: 8-9).

Diğer yandan, serbest ticaret taraftarı olan Boisguilbert, merkantilist politikaları da eleştirmekteydi. Merkantilizme birinci eleştirisi, para ve zenginlik arasındaki ilişkiyi kabul etmemesiydi. Altın ve gümüş, zenginliğin kendisi değil zenginliğin değeriydi, hayat için gerekli ürünlerin tedarikini sağlayan ve değer ölçüsü olarak hizmet eden araçlardı. Boisguilbert'in ikinci eleştirisi merkantilizmin tarım anlayışı üzerineydi. Merkantilizm, kaynakları tarımdan imalata kaydırarak zarara neden olmaktaydı. Merkantilizm üzerinden diğer eleştirisi ise Fransa vergi yapısındaydı (Ekelund ve Hebert, 2013: 76).

Özetleyecek olursak, fiyat ve harcama bağları, ekonomik düzeni oluşturan bireyler, işletmeler ve hane halkı ile devlet kurumları arasındaki temel iki bağıdır. Her satıcının fiyatı kendisi için bir teşvik iken alıcı için maliyettir. Her tüketicinin gideri ise alıcıya gelir olarak gider, karşılıklı çıkar değişimle ortaya çıkar. Satıcının maliyeti alıcı için yeterli bir fayda sağlıyorsa fiyatlar toplamı optimal düzeye gelir. Gelir ve harcama ilişkileri içinde benzer bir durum söz konusudur. Ancak istifleme ve ters fiyat etkileri olmaksızın fiyat ve harcama düzeyi etkin olabilir. Optimal fiyat ve harcama dengesinden sapmalar, doğal ekonomik sistemdeki davranışlardan dolayı değil "devletin fiyatı ve harcamalara ilişkin müdahaleleri" ile ilgilidir. Optimal fiyat dengesinin sağlanması için devletin piyasa hareketlerini bozmayacak vergi ve

mali politikalar izlemesi gerekir. Boisguilbert'in, optimal dengenin sağlanması konusundaki analizleri Keynes ve Walras'ın gerisinde kalmıştır (Spengler, 1984: 72-76).

Boisguilbert'in vurguladığı önemli noktalardan biri tüketim eksikliğiydi. Boisguilbert, durgunluğu eksik tüketime bağlamaktaydı (Tieben, 2012: 110-111). Tüketim eksikliği ile vergiler arasında ilişki bulunmaktaydı. Boisguilbert'e göre eksik tüketimin başlıca nedenleri *taille* sistemi, gümrük ve satış vergisidir. *Taille*'nin hangi bölgede ne kadar ödeneceğini *intendantlar* belirler, dolayısıyla bu vergi miktarına dair bir belirsizlik yaratır. Bölgenin ne kadar vergi ödeyeceği belli olduğunda, vergi tahsildarı seçilir. Bu sefer ise vergiden kaçınma söz konusu olur. Zenginler vergi tahsildarlarında daha kolay kaçabileceği için vergiler yoksullara kalır. Böylelikle kral ile vergi ödeyiciler arasında önemli sorunlar oluşur. Bu durum ekonomi üretimi azaltacağı gibi, fiyat sistemini de bozar (Ege ve Rivot, 2016: 11-12). *Taille* böylelikle azalan oranlı bir yapıya bürünür, bu vergi çok pahalı bir şekilde tahsil edilmekte ve küçük çiftçiyi kötü etkilemektedir. Diğer yandan, makam satışları da devlet maliyesine ekstra yük yaratmaktadır (Spengler,1984: 84). Ne kadar vergi ödeyeceğini bilemeyen biri kârını hesaplayamaz bu da belirsizlik yaratır. Boisguilbert'e göre adalet için vergi miktarının "bilenebilir olması" ve "tek oran" yeterli olacaktır. Boisguilbert'in asıl isteği vergi yükünün azaltılması değil, kral ile vergi ödeyenler arasında güvenin sağlanması ve bürokrasinin zararlarının ortadan kaldırılmasıdır. Bürokrasinin devlet ile vergi ödeyiciler arasına girmesini istenmemekteydi¹¹ (Ege ve Rivot, 2016: 11-12).

Gümrük ve satış vergisi, bir bölgeden bir bölgeye ticareti imkânsız kılar. Bu korumacılığın nedeni, kıtlığı önlenmesidir. Ama korumacılık tam tersine üretimi caydırarak

¹¹ Boisguilbert'deki bürokrasi eleştirisi Kamusal Seçiş Teorisini hatırlatmakta iken, şeffaflık Friedman gibi düşünürlerin ortaya koydukları kavramları anımsatır (Ege ve Rivot, 2016: 11-12).

kendi amacıyla çelişir (Ege ve Rivot, 2016: 13). Ancak Boisguilbert yeni vergi önerisinde de bulunmamıştır. Baş vergisine benzer bir vergiden bahsetmesine rağmen, bu fikrini detaylı bir şekilde ortaya koymamıştır. Boisguilbert için geçiş vergileri, ticaret politikaları ve *taille* ile ilgili reformlar vergi sistemini etkin hâle gelmesi için yeterlidir. *Taille*'de vergi ödeyici esas alan biçim (*taille personnelle*)¹² olarak değil topraktan alınan biçimiyle devam etmelidir. Böyle bakıldığında, Vauban'ın vergi önerisi daha radikal olduğunu görmek mümkün. Ancak İspanya Savaşı sırasında Boisguilbert'in fikirleri daha radikalleşmiştir. *Capitation* ve *dixieme*'nin yürürlükte olduğu dönem yazdığı bir değerlendirmede sadece *capitation* için yapılan sınıflandırmayı eleştirmiş, farklı gelirlerden vergi elde edilmesi konusuna olumsuz bakmamıştır¹³ (Meuvret, 1976: 218-220). Diğer yandan, Boisguilbert vergilerin aynı şekilde ödenmesi fikrine sert bir şekilde karşı çıkmış, böyle bir yaklaşımın "canavarların doğmasına neden olacağını" yazarak bu bağlamda Vauban ile uzlaşmaz bir yerde durmuştur (Faccarello, 2001: 60-61). Kısaca Boisguilbert'e göre:

-Mevcut vergi sistemi eksik tüketimin ve krizin başlıca nedenidir,

-vergilerin fiyat mekanizmasını etkilememesi ve adil olması için bilinebilir ve tek oranlı olması gerekir,

-gümrük ve satış vergileri ticareti caydırır,

-vergi sisteminin etkin olması için köklü bir değişim değil, reform yeterlidir.

¹² Meuvret burayı *taille reelle* olarak alıyor, ancak vergi ödeyicinin esas alındığı vergi *taille personnelle*'dir.

¹³ Burada kullanılan radikal ifadesinin Vauban'ın her tabakanın vergi ödemesi gerektiği fikri ile ilgili olduğunu düşünüyoruz. Keza bunun mutlak monarşi için nedenli önemli olduğunu vurgulamıştık. Meuvret (1976: 218-220) Boisguilbert'in İspanya Savaşı sırasında vergilere daha radikal yaklaştığını dile getiriyor ancak bu yorumunun kaynağı *capitation* ve *dixieme* gibi vergilerin tüm tabakalar tarafından ödenecek olması tasarısı ancak bu iki vergi istendiği gibi muafiyetleri aşmıyor, bu yorumu bu çerçevede değerlendirmek gerek.

Vauban ve Boisguilbert özellikle vergiler konusunda fizyokratların öncülleri olmuş denebilir. Quesnay, Mirabeau'ya Vauban'ı okumasını önerirken Quesnay eserinde Boisguilbert'e göndermeler bulunmaktadır. Mirabeau da bir eserinde Boisguilbert'i net ürün kavramından bahsetmese de fizyokratların öncüsü olarak gördüğünü yazmıştır (Groenewegen, 2002: 116-118).

Anderson'un (1974) mutlak monarşinin çelişkileri olarak bahsettiği unsurların, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında daha da belirginleştiğini söylemek yanlış olmaz. Bu çerçevede, bu dönemi inceleyip fizyokrat teorinin temel tezlerine bakmamız Vauban'dan Fizyokratlara köprüler kurmak adına önemli görünmekte.

XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Fransa ve Fizyokrazi

XIV. Louis soyluları kontrol altına almak için makam satışları yoluyla onları bölmeye çalışmış (kılıç soylular gücü görece cüppe soylulara göre düşmüş) ve başarılı olmuştu. Ancak 1780'lere gelindiğinde XV. ve XVI. Louis'in izlediği politikalar soyluları baskı altına alamamış, geleneksel soyluları güçlendirmişti (Bookchin, 2011: 322-323). Makam satışları soylu sayısını artırıp, vergi muafiyetini genişleterek devlet gelirlerini azaltmış, İspanya Savaşı ve Yedi Yıl Savaşları devlet hazinesinde büyük kara delikler yaratmıştı. Maliye bakanları bu hazin tabloyu değiştirmek için vergi ayrıcalıklarının terk edilmesi gerektiği fikrini öne sürseler de planları Dr. Ox'un¹⁴ fantezisine bile yaklaşamamıştı. *Dixieme*'e kaldırılıp yerine *vingtieme* (*twentieth*)-fransızca yirminci anlamında yani toprak geliri üzerinden yüzde beş- gibi yeni vergiler yürürlüğe konuldu. Devletin mali açıkları, finansçıları kentlerin en zenginleri yaptı.

¹⁴ Jules Verne'sin *Dr. Ox'un Bir Fantezisi* kitabında her şeyin yavaş ilerlediği kavganın hiç olmadığı bir kasabayı bilimsel deneyiyle kavganın ve kargaşanın yeri haline getirmeyi deneyen ama fabrikasının patlaması sonucu bu amaca ulaşamayan bilim insanı karakteri.

Devlet gelirinin yarısı *Fermes Générales*'in elinden geçmekteydi, esasen kralın bankacıları olan kurumun üyeleri önemli servetler elde etmekteydiler. Paris'teki en güzel otelleri inşa ettiren soylular değil finansçılardı (Ağdemir, 2017: 202-207). Feodalizm Fransa'da yavaş yavaş çözülmüyordu, ancak hâlâ bu topraklar tarım ülkesi olma özelliğini korudu. Topraklara küçük üretim hakimdi, ancak kuzey bölgelerde az da olsa Quesnay'in deyimıyla *grande culture* yani büyük ölçekli üretim yapan kapitalist çiftçiler vardı (Bookchin, 2011: 325). Colbertizm, ticari ve mali düzenlemelerle imalat ve ticari kazançları dev gibi büyütmişti (Felix, 2001: 20).

Fizyokrat düşünce, iflasın eşinde olan eski bir mali sisteme sahip krallıkta, yeni toprak sahibi sınıfının ihtiyaçlarının sonucuydu. Bu sınıf için sorun, eski rejimin aşırı vergilerinin tarımda kârlılığı engellemesiydi. Bu yüzden buğday üzerindeki ticari kısıtlamalarının kaldırılması ve topraktan alınan vergilerin net üründen alınması önerilmekteydi. Tekel sahipleri, tüccar ve manifaktürcüler, *intendantlar* ve *fermes-general* fizyokrat fikirler karşısında yer almıştı. Üreticiler, bazı soylular ve zengin çiftçiler fizyokrat fikirleri desteklemişlerdir. Tüccar ve manifaktürcülerin ticaretin serbestleşmesinde çıkarları olsa da korunma talepleri bu çıkarlarının önünde geldiği için sonraları fizyokratlara tepki duymuşlardır (Charbit, 2010: 117-118). Marx ise fizyokrat yaklaşımı "olguları burjuvazi öncesi yolla analiz eden burjuva bakış açısı" biçiminde tanımlıyordu (Elster, 1994: 497).

Fizyokrat yaklaşımın öncüsü Quesnay olarak bilinmekteydi. 1757 yılında Quesnay Mirabeau ile tanışmış, bu tanışmadan aylar sonra Mirabeau tarım konuları ile ilgili nüfusçu bir bakış açısı taşıyan *L'ami des hammes*'i yayımlanmıştı. Mirabeau'nun deyimiyile bu eser Quesnay ile etkileşimlerini artırmıştı ve ardından Mirabeau ve Quesnay *Tableau économique*'yi hazırlamışlardı. Ardından, *intendant* olan Pierre-Paul le Mercier de la Rivière, *intendant* Turgot, hukukçu Louis Paul Abeille ve ekonomi alanında çalışan Pierre Samuel Du Pont de

Nemours fizyokratlar olarak anılacak gruba katıldılar (Steiner ve Orain 2016: 32-34). Meek (2004: 27), Quesnay ve Mirabeau arasındaki ilişkiyi Marksist okul içinde Marx ve Engels'in yerine benzetir. Quesnay ve Mirabeau'dan sonra gelenler Marksist okulda olduğu gibi fizyokrat doktrinin takipçileri olmuştur.

Tableau économique'nin yazarı olarak bilinse de Quesnay'nin fikirleri, fizyokratların dergisi *Ephémérides du Citoyen*'de filizlenir. Quesnay, 1750'lerin ortasında iki makale kaleme almış, bu yazılar Diderot'un Ansiklopesinde yayımlanmıştı. Birinci makale "*Fermes*" yani çiftlik adındaydı ve bir işletme olarak çiftliklerin üretkenliğini tartışmaktaydı, diğer yazı ise "*Grains*" yani tahıl ismindeydi ve burada bir işletmenin kârlılığı için gerekli önkoşullar tartışılmaktaydı (Monthoux, 1993: 4,6). 1760 yılında Mirabeau'nun adıyla ancak daha çok Quesnay Butré ve iki aritmetikçinin katkısıyla hazırlanan *Théorie de l'impôt* eseri yayımlanır. Bu eser ile fizyokratlar "tek vergi" olarak bilinen mali önerilerini ilk defa ortaya koymuşlardır. Bu yaklaşıma göre, vergi sistemindeki tüm ayrıcalıklar ve vergi sisteminin karmaşıklığı ortadan kaldırılmalı, tek vergi toprak sahiplerinin net ürününden alınmalıdır (Steiner ve Orain 2016: 34-37). Mirabeau'nun bu kitabı kralı kızdırır ve kral onu hapis ile cezalandırır. (Boisguilbert ve Vauban'a benzer biçimde). Quesnay'e göre Mirabeau'yu mahkûm ettiren vergi iltizamcılarının. Quesnay ve Madame de Pompadour'un (kralın gözdesi) uğraşları ile Mirebeau kurtulur. Madame de Pompadour ile güvenlik amiri arasındaki konuşma Mirabeau'nun kitabındaki "Saygıdeğer majesteleri, yaklaşık 20 milyondan az ya da çok insana sahipsiniz, onların hizmetini ancak para karşılığı alıyorsunuz ve ancak onların hizmetlerini ödemek için para yok" ifadesinden dolayı kralın gazabına uğradığı anlaşılır. Quesnay, bu cümlelerin kitabın sadece birkaç sözü olduğunu, kitabın hepsinin okunması durumunda, Mirabeau'nun amacının

insanların kalbinde kaybolan krallığa bağlılık duygusunu yeniden canlandırmak olduğu görülecektir der (Meek, 2004: 28-30).

Fizyokratların ömrü çok uzun olmamıştır. İktidarın baskıları ile 1772 yılında *Ephémérides* kapanmış, Quesnay ekonomi üzerine çalışmaktan uzaklaşmış ve matematiğe ağırlık vermiş, 1774 yılında hayatını kaybetmiştir (Meek, 2004: 34). Turgot 1774-1776 yılında Maliye Bakanı olduğunda canlanan fizyokrat görüşler, Turgot bakanlıktan ayrıldıktan bir yıl sonra Le Trosne'nin 1777'te yayımlanan eseri ile devam etmiştir Du Pont ve Condorcet aracılığıyla Fransız Devriminin ilk yıllarına fizyokrat fikirleri dile getirenler olmuşlardır (Groenewegen, 2002: 224-226). Ancak Turgot'un başarısızlığı okulun gözden düşmesinin önemli nedenlerinden olmuş, Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* eseriyle fizyokrat teori tahtını Smith'e bırakmıştır (Meek, 2004: 34).

İnişli çıkışlı hikayeleri içinde Fizyokrat fikirlerin yükselişi ise 1760'lı yıllara dek gelmektedir (Monthoux, 1993: 4). Bahsettiğimiz üzere bu tarihlerde Fransız monarşi ile yargı güçleri arasında, yani monarşi ve aristokrasi arasındaki kavga sürmeye devam etmekteydi (Wood, 2012: 200) Kral, gücünü kullanarak yerel hükümetleri kontrol etmek istiyordu. Fizyokratlar da bir çeşit doğal düzen fikrine benzer bir şekilde ekonomik konulara hükmedecek hükümdar anlayışıyla kralı desteklemekteydiler. Örneğin XIV. Louis "devlet benim" dediğinde bu *Parlement*'e¹⁵ devlet borçlarını ve vergileri kontrol ettiğini işaret eden bir mesajdı ve XV. Louis de bölgesel hükümetlerle kavga etme niyeti içerisindeydi (Monthoux, 1993: 8-9). Böylelikle kralın yerel güçlerle kavga etme isteği fizyokrat fikirlerle ortaklaşan hedefler

¹⁵ *Parlement* bir yargı kurumu olduğu için Parlamento olarak verilen çeviriyi *Parlement* olarak aldık.

İçermekteydi¹⁶. Keza Quesnay Versailles'de XV. Louis'nin tıbbi danışmanı olarak görev yapmakta ve XV. Louis ona ekonomi ilgili konuları danışmaktaydı.

Fizyokratların kralın yanında yer almasını meşrulaştıran doğa kanunları (*natural laws*) anlatısı fizyokrat düşüncenin temel çatısını oluşturmaktadır. Quesnay 1765 yılında *Journal de l' Agriculture du Commerce et des Finances*'de yayımlanan makalesinde doğa kanunlarının toplum için neden faydalı olduğunu anlatır:

Yasalar, sıklıkla doğal hakları sınırlarlar, çünkü insanların yaptığı kanunlar doğanın kanunları kadar mükemmel olamaz, insan yapımı kanunlar sıklıkla bilinçsiz biçimde yapılır, toplum için doğa kanunları insan yapımı kanunlardan daha faydalıdır. Bunun sebebi "insanın Tanrı'nın evreni yaratmasının amacını veya yarattıklarının gelişimi ve korunması için gerekli değişmez kanunları anlayamamasıdır". Eğer bu kurallara bakacak olursak, her kötü sonucun sebebinin iyiye giden yol ile ilgili olduğunu görürüz. Aynı, toprağı ekmeye çalışan birine yağmurun zorluk çıkarması gibi. Eğer tarafsız bakılabilirse bu sonuçların kötünden ziyade iyilik kaynaklı olduğu görülecektir. Kötü sonuçlar, iyiye sebep verme amacının kaçınılmaz sonuçlarıdır. Kötü, bize ondan kaçınma görevi vermiştir ve mümkün olduğunca onları öngörmeli ve aklımız aracılığıyla ondan kaçınmalıyız. Kötü ve iyi de doğa kanunlarının içindedir. İnsan için kötü olan şey doğa kanunlarının çiğnenmesidir. Zengin bir kişi hırsına yenik düşerek başına iş açabilir. Kişi özgürlüğünü kullanarak kendine zarar verebilir, servetini ve ailesini mahvedebilir. Burada aslında ahlaki ve fiziksel yasaları çiğneyen bir kötülük daha ortaya çıkar o da özgürlüğün yanlış kullanılmasıdır. Ona özgürlüğünü nasıl kullanacağını, aşırılıklarını anlamayı öğretmek gerekir, çünkü kişi bazen bunu başaramasa da doğal olarak

¹⁶ Unutmamak gerekir ki bu ilişki Mirabeau'nun mahkûm edilmesinde 1772'de fizyokrat derginin kapatılmasında görüldüğü gibi çelişkiler barındırmaktaydı.

özgür ve akıllıdır. Fiziksel ve ahlaki iyi doğa kanunlarının içindedir, doğa kanunlarının yaratan onu iyiliğe sebep olmak için yaratmıştır. İnsanın, doğa kanunlarına karşı muhalefet etmemesinin kendisinin başarısı için iyi olacağını anlayacak bir zekâsı vardır. Ancak bu durum kendisine veya başkasına zarar vermeyeceği anlamına gelmez. Kişinin kendisini koruma yükümlülüğü olduğu gibi, bu ona başkasına karşı da bir yükümlülük getirir. Ailede en güçlüünün ailenin reisinin olması, doğal düzeninin parçalarından biridir ve bu aslında doğal hakları aşmak anlamına gelmez. Bu liderlik doğal hakların daha iyi kullanılmasını, ailenin doğal haklardan daha iyi yararlanmasını sağlar. Aile reisinin yönlendirmesiyle, ailedeki herkes yeteneği ölçüsünde ve doğadakinine uygun biçimde kolektif olarak toplumun refahına katkıda bulunacaktır. Egemen bir güce sahip olmayan ilkel bir kabilenin bile, pozitif kanunlara sahip bir otoriteye sahip olması zenginliklerini artıracaktır. Aristokratik, monarşik ya da demokratik hangi otorite olursa olsun eğer doğa kanunlarına değil de insan yapımı kanunlara göre yasalarını yapıyorsa buralarda özgürlük ve zenginlikten bahsetmek zordur. Doğal hakların korunacağı idare biçimi doğa kanunlarına uygun olarak yönetilen pozitif kanunların olduğu idarelerdir (Meek, 2004: 45- 54).

Quesnay'e göre, bir doktorun hastasını iyileştirmesi için nasıl hastasının fizyolojisinin bilmesi gerekiyorsa, toplumu anlamak için de buna benzer bir yöntem gerekir. O yüzden Quesnay'e göre toplumun kökeninde ekonomik düzen olduğunu kabul ederek toplumu iyileştirmek için, insan iradesinden bağımsız olan ekonomik sistemin işleyişini çözmek gerekir. Bu sistemi anlamak için piyasanın işleyişini anlamak gerekir. Bu amaçla, fizyokratlar ekonomik faaliyetleri bir döngü olarak değerlendirmişlerdir. Bu döngünün genişleme ve durgunluk evrelerinin nedenlerini anlamaya çalışmışlardır. Tarımda net ürünün artması ekonomide genişleme, tersinin ise durgunluğa neden olduğunu düşünmüşlerdir. Net ürün ise toplam

üretimden üretim için gerekli harcamaların çıkarılması sonrası kalan üretim anlamına gelmektedir (Meek, 2004: 19-20).

Quesnay' e göre net ürün ancak tarımdan elde edilir, onun sonuca nasıl vardığını *Corn* makalesinde görmek mümkün. Quesnay'a göre imalat üretimi ve ticaret zenginlik sağlamaz, tarımsal üretim, kendi maliyetlerini karşılar, tarımda çalışana, çiftçiye kazandırır ve buna ek olarak zenginlik yaratır ancak imalat üretimi el emeğinin karşılığını verir ve tüccara kazandırır bunun dışında bir zenginlik yaratmaz (net ürün yaratmaz). Dış ticarete de bu böyledir. Eğer siz bir milyon *livres*'lik imalat ürünü ve hammadde satarsanız bu ülkeyi zenginleştirir. Ancak imalat ürünü sadece zanaatkârın kattığı kadar zenginlik üretirken, hammadde üretiminde hem tarımda çalışan hem de üretilen ürünün değeri kadar artar. Endüstriyel üretim tarımsal üretime zarar vererek zenginliği ve nüfusu azaltır. Eğer bir ülke hammadde imalat ürünleri yararına, hammadde fiyatını düşürürse, bu o ülkenin sonu olur. Eğer üretici kendi maliyetini karşılayamazsa, düşük fiyatlar nedeniyle tarım mahvolur, ülke tarım gelirlerini kaybeder, imalat işleri düşer, çünkü bu mallara toprak mülkiyeti kazancından kaynak aktarılmaz ve yoksulluk nedeniyle nüfus düşer (Meek, 2004: 72-74). Burada fizyokratlar için tarım ürünlerinin fiyatlarının önemini de görmek mümkün.

Net üründen hareketle Quesnay toplumu, *üretken sınıflar* yani tarımda çalışanlar, çiftçiler, kapitalist çiftçiler, *mülk sahibi sınıflar* toprak sahibi sınıflar, kral, *tithe* alanlar ve *verimsiz sınıflar* tüccarlar, zanaatkârlar, imalatçılar ve imalat çalışanları olmak üzere üçe ayırır. Sınıflar arası hiyerarşik bir ilişki yoktur, her sınıfın üretim ve tüketimde rolünü incelemeye çalışır. Verimsiz sınıflar tarım dışı üretimi yaparken, tarımsal üretimi sadece üretken sınıflar yapmaktadır (Serrano ve Mazat, 2013: 5-6). Verimsiz sınıf içinde yer alan toprak sahipleri gelirlerini harcamaları durumunda, imalatçılar ise gündelik hayat için gerekli malları

ürettiklerinde ekonomik döngü içinde faydalı görülürler (Meek, 2004: 104). Ekonomik döngünün başlangıcı çiftçinin toprak sahibine rant ödemesi ile başlar, rant sahibi gelecek yıl için çiftçi ve verimsiz sınıflardan mal almak için gerekli kaynağa sahip olur, zanaatkârlar da çiftçiden çeşitli mal ve ürün alır. Bu sistemin kaynağında tarımdan elde edilen kâr vardır, diğer sınıflar buradan elde edilen gelirden pay alırlar (Charbit, 2010: 120).

Quesnay'e göre net ürünün elde edildiği tarım oldukça önemlidir. Yağma ve fetihlere dayalı toplumlar yoksulluk ve sefalet içindedir. Tarıma dayalı toplumlar ise ordular ile kendilerini savunur ve üretim yaparlar. Tarıma dayalı toplumlarda savunma üretimin devamlılığı içindir ne zamanki orduları ile yağmaya yönelirler o zaman sonuç yoksulluk olur. Örneğin orduları ile ünlü Kartaca, Roma'ya saldırmış, Roma Kartaca'nın zenginliğine el koymuştur (Meek, 2004: 66-67). Bu yüzden Quesnay, tarımsal verimliliğin nasıl sağlanacağına dair çözümler yapmaktaydı. Fransa'daki tarımsal üretimi birbirinden ayırıyordu, geçimlik tarımsal üretim, küçük ölçekli tarımsal üretim (*petite culture*) ve büyük ölçekli tarımsal üretim (*grandre culture*). Bunlar arasında büyük çiftçiler üretkenliğin en yüksek olanıydı. İngiltere ile rekabet edebilmek için küçük ölçekli tarımsal üretimin yerine büyük ölçekli üretime geçilmeliydi (Serrano ve Mazat, 2013: 8).

Kendi deyimiyle "salak burjuvalar", toprağı ekmenin topraktan gelir elde etmek için yeterli olduğunu düşünmekteydi. Ancak küçük ölçekli tarıma göre büyük ölçekli tarım, daha fazla ürün elde edilmesini sağlayacaktır. Büyük ölçekli üretimde büyük maliyetler vardır, ancak bunun karşılığında kârlılık daha fazladır. Tarımsal üretim artması tüm sınıfların yararına olacaktır. Bir ülke, ancak ara malları sürekli üretebilir ve bu durum imalat ve devlet tarafından desteklenirse güçlü ve zengin olabilir. Zenginliği elde etmek için, üretim ve tüketim için, fiyatların düşük olmaması gerekir. Eğer bir ülke düşük fiyattan ürünlerini satıyorsa bu o ülkeye

fakirlik getirir. Mısır için uygun bir fiyat devletin gelirlerini yükseltir ve düşük gelirlilere zarar vermez. Fiyat artışları ücretlere yansır, fiyat artışıyla gerçekleşen zenginlik ücret artışıyla ödenen maliyetinin üstindedir. Sadece ücretler değil, çiftçilerin kârı artar, mülk sahiplerinin geliri artar, *tithe* gelirleri yükselir, kralın gelirleri ve imalat ürünlerinin fiyatı artar. Diğer yandan, mısırın düşük fiyat ile satılmasını sağlamak, çalışma isteğine zarar verecek, insanlar gıda için daha az uğraş verecek ve böylelikle çiftçiler çalıştırmak için işçi bulamayacaklar (Meek, 2004: 81-87).

Devletin gelirini korumak için yapması gereken, imalat alanında ve ticaret alanında herhangi bir engel koyulmaması, insanlara kendi seçtikleri alanlarda para kazanmaları için fırsat sağlamasıdır. Tüccarların, en güvenli ve en kârlı işleri yapabilmesi için ticaret serbest olmalıdır. İç gümrükler, ayrıcalıklar, nehir ve geçiş ücretleri kalkmalı ulaşım koşulları iyileştirilmelidir. Bölgelerde ticari ilişkilerde ticaret lisansına son verilmelidir. Devletin gelirlerinin kontrolü özel kişilere bırakılmamalıdır¹⁷. Ticaret ve tarımdaki gelişme başa baş gitmelidir, böyle olursa ülkenin zenginliği artar (Meek, 2004: 79-81).

Fizyokratlar düşünce içerisinde bazı konularda homojenlik olmasa da¹⁸ Fransa'nın mevcut sorunlarını aşağıdaki gibi özetlediklerini söyleyebiliriz:

- a) Colbertizmin, kaynakları tarım aleyhine sanayinin çıkarları için kullanması ve hazinenin desteklenmesi için ticari fazlanın zorlanması,
- b) İktidar politikalarını özel çıkar sahiplerinin belirlemesi,

¹⁷ Burada vergi iltizamcılarının fizyokratlara neden kızdığını anlıyoruz.

¹⁸ Örneğin legal despotizm konusunda bir birliktelik yoktu. La Rivière, legal despotizmi savunmuyordu (Dictionary of Political Economy, 1987: 107).

- c) Yerel idarelerin kendi bölgelerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve kendi piyasalarını ve ürünlerini korumaları için uyguladıkları içsel korumalar,
- d) Krallığın çeşitli yerlerinde parçalanmış yargı sisteminde kendini açık eden ve düşmanlık ve güvensizlik yaratan toplumsal ve politik bir ayrılık (Samuels, 1962: 152).

Fizyokratlar daha önce de belirttiğimiz merkezi ve rasyonel devletin bu sorunlara çözüm olacağını söylemekteydi. Merkezileşmeden kastedilen şey iç kontrollerin kaldırılması, ekonomik gücün bölgeler ve kentlerden alınarak merkeze verilmesi yani bütünleşmesiydi. Merkezi devlet derken anlatılmak istenen iktidar gücünün birleştirilerek tekleştirilmesiydi. Quesnay kraldan tek ve üstün güç olarak bahsediyordu. Yani kral bölgesel güçlerden, soylulardan ve din adamlarında daha üstte olacaktı. Rasyonelleştirme ise Colbertizm kaynaklı olan devletin özel çıkarlar için kullanılması olgusundan kurtarmak özerkleştirmektir, devlet tarımsal alan uyumlu olarak parasal ve mali politikalar ile meşgul olmalıydı (Samuels, 1962: 154). Fizyokratlar 19. yüzyıl liberallerinden oldukça farklıydı. Devleti bireyin aktif ve potansiyel düşmanı olarak görmüyor ve devlet müdahalesinin en azı en iyidir politikasını savunmamaktaydılar. Tersine Fizyokratlara göre devlet yararlı olarak görülüyordu (Samuels, 1962: 150).

Fizyokratların vergilere dair fikirlerine bakarsak Dupon de Nemours'un vergilere dair fikirleri doğa kanunları ile fizyokrat teori arasındaki ilişkiyi net bir biçimde anlamamıza da yardımcı olması bakımından iyi bir başlangıç olacaktır.

Dupon de Nemours'a göre insanlar vergileri belirleyemezdi, vergileri belirleyen doğa kanunlarıdır. Örneğin doğa üreticinin tüm yenilenebilir zenginliğinin vergilendirilmesini reddeder çünkü, o üretimin devam etmesini ister, aksi halde tarım, mahsul, nüfus ve

imparatorluklar yok olur. Doğa çıktının ancak net ürün kısmının vergiler tarafından karşılanmasına uygun bir yapıdadır, vergiler net üründen alınmalıdır. Vergilerin görevi mülkiyeti, özgürlüğü korumaktır ve özünde ise zenginliği ve nüfusu arttırmak yatar. Eğer vergiler bireyler, mallar veya harcamalar üzerine konulursa bu özgürlüğü zedeler, hasat ve ticaretin maliyeti yükselir, alıcı ve satıcının zenginliğini arttırmaz. Eğer vergi mala konulursa alıcı satıcıya fiyatı düşürmesi için baskısı yapar, fiyat düşerse üreticinin gelir açığı artar, yeterli üretim yapamaz refah ve nüfus düşer. Üretici gelir açığının toprak sahibine yansıtacak ya da üretim harcamalarını düşürecektir. Toprak sahibi de kendi gelir düşüşünü topluma yansıtacaktır. Üretim harcamalarının düşüşü ise genel üretimi düşürecektir. Bir süre sonra ise bu alandan sermaye çekilecek ve net ürün azalacaktır. Dolaylı vergiler ise net üründen alınmadığı için oldukça zararlıdır, özgürlüğe zarar verir, özel mülkiyeti kısıtlar, genel çıktı fiyatını ve miktarını düşürür ve devletin gelini azaltır, sefalet ve nüfus düşüşüne neden olarak üretimi, üreticileri, toprak sahiplerini ve egemeni mahveder. Net ürünü etkileyecek düşürecek bir vergileme yapılmamalıdır (Velde, 1997: 32-36).

Quesnay vergilerin neden ürün ve mallar yerine gelir üzerinden alınmasını gerektiği (*taille*'nin gelir üzerinden alınması) fikrinin oldukça anlaşılır olduğunu söylemiştir. Çünkü çiftçi mülk sahibinden rant karşılığında toprağı kiralandığında kendini güvende hissedecek üretim için gerekli ürünlerin en avantajlısını seçmek konusunda ve harcamalarını yapma konusunda oldukça "açık ve rahat" olacaktır (Meek, 2004: 106-107). Ve Mirabeau şöyle söyler: neden üretim maliyetleri farklı olan iki çiftçi aynı vergi ödesin! (McLain, 1977: 30).

Diğer yandan, Quesnay'e göre, ticaretin gerçek bir değeri olmadığından dolayı net ürün gerçek geliri oluşturmaktaydı, bundan dolayı ancak gerçek gelir vergi yüküne katlanmalıydı. Vergiler kaynakta toplanmalı, temel vergi toprak üzerinden alınan dolaysız vergi olmalı ve bu

vergi net ürünün üçte birini geçmemelidir. Böylelikle bir yandan vergi tahsilat maliyeti minimize edilmiş olacak ve diğer yandan devletin etkinsiz finansal yapısı ortadan kalkacaktır (Williams, 1999: 53). Yani, vergiler ulusal gelire orantısız olmamalı ve ulusal geliri yıkıcı nitelik taşımamalıdır, vergilerdeki artış gelirlerdeki artışı izlemeliydi (Groenewegen, 2002: 234).

Kim vergilendirilmeli? Turgot'un bu soruya verdiği cevap diğer fizyokratlar toprak sahipleriydi. Çünkü net geliri sadece onlar elde ediyorlardı ve tüm vergiler toprak sahibine yansıyor. Dolaysız vergi tahsilatı daha az maliyetliydi. Dolaylı vergiler özgürlüğe zararlıydı, çünkü tüketimi engellemekteydi. Devlet harcamaları bu vergiler nedeniyle artıyordu, çünkü dolaylı vergilerin tahsil edilmesi için harcama yapılması gerekliydi. Dolaysız vergilere ağırlık verilmesi, yabancı tüccarlarla rekabet hususunda avantaj sağlamaktaydı. Genel tüketim vergisi genel olarak avantajlıydı, çünkü yoksul tüketici çok vergi ödeme durumu ile karşı karşıya kalmaktaydı. Bu tür vergiler diğer yandan metanın fiyatını yükseltip, kaçakçılığa neden olacaktır (dolaylı vergiler konusunda Dupon de Nemours ile bazı farklılıkları burada görmek mümkün). Turgot'un tartıştığı diğer bir konu verginin ürünün hangi kısmından alınacağıydı. Quesnay net ürün üzerinden vergilendirilme yapılması gerektiğini söylemekteydi. Net ürün, harcamaların, faizin, zayi olan ürünün, çiftçinin geçimi için gerekli miktarın ve ücretlerin çıkarılması ile oluşuyordu. Vauban'ın önerisi eşitlikçi ve kolay tahsil edilmesi bakımından göz kamaştırıcı gibi görünse de Vauban'ın analizine göre net üründen daha fazla vergi ödemek mümkündü. Ardından Turgot, toprak vergisinin hangi biçimde tahsil edilmesi gerektiğini tartışmıştı. Toprak vergisinde tahsilat için dört yol vardı: gelir üzerinden tek oran *vingtieme*, mahsul üzerinden tek oran *dime*, yıllara göre bölünmüş sabit oran *taille*, değere göre dağıtılmış

sabit oran *taille reelle*. Turgot'a göre bu yöntemler arasında gelir üzerinden tek oran en avantajlı yöntemdi (Turgot, 2011: 189-199).

Turgot teorisini uygulamaya geçirmeye çalışmıştı, göreve geldiğinde tarım, sanayi ve ticarete liberalleşmeyi, tek toprak vergisi uygulamayı düşünmüştü. Krala *vingtieme*'nin -yani kendi önerisine en yakın verginin- toprak vergisine dönüştürülmesini önermiştir. 1764 yılında karar verilen ve uygulanamayan buğday ticareti serbestisini düzenlemek istemiştir. İhracatın tamamıyla serbestisini savunmamış, çıkar sahiplerini küstürmemek için aşamalı bir serbesti uygulamak istemişti. Ancak, 1775 yılında kötü hasat ve reformlar isyanlara neden olmuştur. Turgot, 1776'da reform yapmaya çalışmış, kralın *corvée*'nin (feodal bedensel yükümlülük) kaldırılması önerisini onaylamasını sağlamış ancak 1776 yılında kovulmuştur (Aftalion, 1990: 21-22).

Meek, (2004: 33) fizyokratların düşüşünün asıl nedenini yarattıkları toplumsal karşıtlıkta görmüştür çünkü, farklı toplumsal sınıflar farklı nedenlerle fizyokrat fikirleri yermişlerdi: Finansçılar doğrudan fizyokratların hedefinde oldukları için; Gournay okulu ticari serbestliğe görece daha az önem verdikleri için; Ansiklopedistler legal despotizm yaklaşımlarından dolayı; manifaktürcüler ve tüccarlar kendilerine verimsiz dendiği için; ayrıcalık sahipleri ayrıcalıkları eleştirildiği için; lonca sahipleri loncaların kaldırılması gerekliliği savunulduğu için; toprak sahipleri rant üzerine konan tek vergiden dolayı; halk ise yüksek fiyat istemedikleri için.

Vergiler Devrim öncesi ve sonrasında neredeyse tüm tabakalar tarafından en çok konuşulan konulardan biri olmuştu. 4 Ağustos 1789 tarihinde yerel ayrıcalıklar kaldırılmıştı (Ağdemir, 2017: 209). Anayasa Vergi Komitesi (*Comité de l'imposition*), 18 Ağustos 1790'da

Kasım ayında kabul edilecek, mecliste vergi sistemine dair tartışmaları kapsayan bir rapor sunmuştu. Mecliste Fizyokratların toprak üzerinden alınacak tek vergi fikri de tartışılmıştı, ancak komite devlet harcamalarının toprak vergisi ile karşılanamayacağını söyleyerek bu fikri reddetmişti. Ancak komite fizyokratların net ürün üzerinden vergileme yapılması fikrini kabul etti. Devrimin yeni toprak vergisi olarak ise *contribution foncière* yürürlüğe konulmuştu. Bu vergi tek oranlı değildi en düşük ve en yüksek oranlara sahipti (Velde, 1997: 22-24). 1791 yılında taşınabilir servet üzerinden alınmak üzere *contribution mobilière* adında bir vergi ve ardından ticari gelir üzerinden alınacak olan *patente* yürürlüğe girmişti (Jones, 1990: 233). Fransız Devrimi sırasında dolaylı vergilere yönelik isyanlar dolaylı vergiler yürürlükten kalkmasına neden olmuştu. Bu karar Paris ve diğer yerlerde kutlamalarla karşılandı. 1790'lar boyunca pek çok meta gümrük vergisi olmadan satıldı (Plack, 2015: 351).

Sonbahar boyunca dolaylı vergi reformuna dair çalışmalar yapan Vergi Komitesi (*Comité de l'imposition*), 10 Şubat 1791'de dolaylı vergilerin en fazla nüfusa sahip yedi kent, ve 2,500-80,000 nüfusu olan kentleri içeren bir biçimde "sekiz sıra sistemine" göre alınması önerisini sunduğunda, Ulusal Meclis için Pierre Samuel Du Pont de Nemours ve Duc de la Rochefoucauld alkollü içecekler üzerinden alınan dolaylı vergiler üzerine bir rapor hazırlamışlardı. Raporda bu vergilerin azaltılması, tüm tüketiciler tarafından eşit biçimde ödenmesi gerektiğini yazmışlardır. Du Pont şarap üzerine konulacak tek bir verginin hem zengin hem de fakirlere zarar vereceği bunun adalet ilkesine aykırı olacağını dile getirmiştir (Plack, 2012: 11-14). 1792 yılındaki savaş ve 1789 yılında vergilerin tahsil edilememesi mali açıklara neden olmuş, Napoleon dolaylı vergileri tekrar uygulamaya koymuştu (Velde, 1997: 24), 1804 ve 1806'da tütün, tuz ve alkol üzerindeki dolaylı vergiler yürürlüğe girdi (Plack, 2015: 351). *Trois vieilles* (eski üçlü) *foncière*, *mobilière* ve *patente* Birinci Dünya Savaşına

kadar Fransa vergi sisteminin temelini oluşturdular ve *foncière* fizyokratların unutulmuş tek vergi fikrini o tarihlere kadar götürmüş oldu (Velde, 1997: 24).

Sonuç

Vauban monarşinin XVII. Yüzyılın sonunda girdiği bunalımın devlet maliyesi nedeni olduğunu söylemiştir. Bu bunalımın köylülerin vergi yükünün diğer tabakalara dağıtılması, gelire göre vergilendirilme yapılması, vergilere sınırlamalar getirilmesi gibi önlemlerle çözülebileceğini düşünmüş, mutlak monarşinin mali sorunlarına çözüm aramaya çalışmıştır. Vauban, vergilerin toplumsal hayat üzerindeki etkisinin o kadar mühim olduğunu düşünmüştür ki nüfus azalışını bile vergilere bağlamıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere mutlak monarşinin bürokrasi, merkantilizm ve merkezi ordu gibi özelliklerine eleştiri yöneltmemiş, monarşinin vergi miktarlarının istatistikçi gözüyle hangi toplumsal sınırlarda olması gerektiğini ortaya koymuştur. Vauban’ın vergiler üzerinde durmasının sebebi, mutlak monarşinin savaşkan politikalarının, kralın ve soyluların vergi muafiyeti nedeniyle, köylüleri kaldırabileceği yükün çok üzerinde baskılamasıydı. Bu çerçevede, Vauban’ın tüm tabakaların vergiye tabi olması fikri, köylülerin vergi yükünü azaltmaya yönelikti. Yüzyılın sonunda pek çok vergi isyanı olması, bu düşüncesinin çok da nedensiz olmadığını bize gösteriyor. Vergilerin aynı olarak ödenebilmesi gerektiğine ve vergilerin sınırı olduğuna dair önerilerinin ise yine benzer amaçları taşımakta olduğunu söyleyebiliriz. Böylelikle Vauban, 1788’de devrime giden yolu açan mali krizin sebebini, yani kralın ve soyluların vergi muafiyetinin yarattığı kara deliği bir yüzyıl öncesinde yazmış bulunuyordu. Ancak Poittier’in söylediği gibi monarşi ile mali ayrıcalık birbirinden ayrılmayan öğelerdi, Vauban mutlak monarşiyi tamamen karşıya almamaya çalışıyor, ancak monarşinin temel taşlarından birini eleştirmiş oluyordu. *Gabelle* miktarının artması ve muafiyetlerin kaldırılmasına ilişkin önerisinin ise tek miktar uygulamasıyla hem devlet maliyesinin hem de vergi ödeyicilerinin arasında bir denge bulma amacı taşıdığını söyleyebiliriz.

Boisguilbert ise Vauban’dan oldukça farklı bir amaç taşıyor, burjuvazinin erken bir temsilcisi olarak serbest ticaret ve serbest piyasa kurallarını savunuyordu. XVII. Yüzyılın sonunda Fransa’nın yaşadığı sorunlar mutlak monarşinin merkantilist politikaları, rantıye sınıf ve vergileri ile ilgili olduğunu söylemekteyken, bürokrasinin neden olduğu vergilerdeki

kayıрма ve keyfiliğin-ki buna *taille* sisteminin nasıl dağıtıldığını anlatırken değinmiştik-ortadan kaldırılmasını istemekteydi. Her ne kadar *capitation* ve *dixieme* gibi tüm tabakaların ödemesi gereken vergileri savunsa da vergi muafiyetinin kaldırılması konusunda Vauban kadar ileri gittiğini söylemek mümkün değil.

Fizyokratların amacı ise Boisguilbert ile benzese de daha çok tarımda kapitalist üretime yoğunlaştıklarını söylememiz mümkün. Bu amacın vergilere yansması kapitalist tarımda vergilerin toprak üzerinden alınacak tek vergi ve vergilere konu olan kısmın net ürün olması olmuştur. Net ürün üzerinden alınacak vergilerin kapitalist tarımcının yatırım planları yapmasına en uygun hali olduğu düşünülmüştür. Tek vergi fikri tarımda kapitalizmi savunan bir yaklaşım için çelişkili görünse de tarım toplumu olan Fransa'nın gerçekliği ile örtüştüğü için anlaşılabilir görülüyor.

Vauban'dan ve Boisguilbert'ten Fizyokratlara süzülüp gelen ise vergilere dair reform gerekliliği. Tablo 2'de görüldüğü gibi üç yaklaşımın vergiler konusunda ortaklıkları oldukça az. Ancak ortak noktalardan biri vergilerin tüm tabakalar tarafından ödenmesi fikri olarak görülüyor. Mutlak monarşiye eleştirilerine rağmen, fizyokratlar güçlü kral fikri ile, Vauban bürokrasi ve merkantilizm gibi hususlarda, Boisguilbert *capitation* ve *dixieme*'yi onaylayan yaklaşımıyla monarşiyle yer yer uyum sağlayan özelliklere sahip. Diğer yandan, Boisguilbert'in tek oran ve bilinebilirlik ilkesi, Fizyokrat yaklaşımda net ürün üzerinden alınan tek oranlı-tek vergi olarak formüle ediliyor. Vauban'ın tek vergi önerisi ise Fizyokratlardan oldukça farklı, çünkü toprak gelirleri dışında diğer gelirleri kapsayan bir içeriğe sahip, buradaki tek vergi ismi tüm tabakaların ödemesiyle bağlantılı olarak anlamlandırılabilir. Vergi oranı ve vergi tahsilatına ilişkin fikirler ise Boisguilbert ve Fizyokratların birbirine yaklaştığı noktalar, çünkü her iki yaklaşım da analizlerini kapitalist üretim merkezli bir yerden kuruyor.

Vauban ise bu iki konuda köylülerin vergi yükünün azaltılmasına dair hassasiyetinden dolayı oldukça farklı bir noktada olduğunu söyleyebiliriz. Fizyokrat yaklaşım ise toplumsal adaleti dolaylı vergilerin karşısında durarak sağlamaya çalışıyor. Yine de dolaylı vergilerin savunulmamasının temel sebebi tarımsal kapitalizm.

Ve Fransız Devrimi ile net ürün ve tüm tabakaların vergi ödemesi talebi yürürlüğe eksikli de olsa giriyor.

Tablo 1. Mutlak Monarşinin Özellikleri Vauban, Boisguilbert ve Fizyokratlar

Mutlak Monarşinin Bazı Özellikleri	Ağır Vergiler	Ordu	Bürokrasi	Merkantilizm
Vauban	X	✓	✓	✓
Boisguilbert	X	X	X	X
Fizyokratlar	X	X	X	X

Kaynakça: İlgili bölümlerden oluşturulmuştur.

Tablo 2. Vauban, Boisguilbert ve Fizyokratların Vergi Anlayışları

Kaynakça: İlgili bölümlerden oluşturulmuştur.

	Vergi Önerisi	Vergi Ödeyici	Verginin Konusu	Vergi Oranı	Vergi Tahsilat Biçimi
Vauban	Dolaylı ve dolaysız / tek vergi	Tüm Sınıflar	Toprak gelirleri, ticari, kira, tuz satışı kralın gelirleri	Servete göre değişen	<i>Intendant</i> sisteminin askerileşmesi
Boisguilbert	Dolaysız/ dolaylı vergi	Tüm sınıflar	Mevcut kaynaklar	Tek oran	<i>Intendant</i> sistemi reformu
Fizyokratlar	Dolaysız tek vergi	Tüm sınıflar	Toprak gelirleri	Tek oran	Vergi tahsilat sisteminin eleştirisi

Kaynakça

- Aftalion, F. (1990), *The French Revolution: an Economic Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ağdemir, Z. (2017), *Vergi, Sınıf ve İsyân: 16.-18.yüzyıllarda İngiltere, Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Vergi İsyânları*. (Yayımlanmamış Tez), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Bölümü, Ankara.
- Ağdemir, Z. (2018), "Montesquieu ve Rousseau'da Vergiler: Kısa Bir Giriş". *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 6-23.
- Anderson, P. (1974), *Lineages of the Absolutist State*. Londra: NLB.
- Bodin, J. (2009), *On Sovereignty Six Books of the Commonwealth*. Oxford: Seven Treasures Publications.
- Bookchin, M. (2011), *Köylü İsyânlarından Fransız Devrimine*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Charbit, Y. (2010), *The Classical Foundations of Population Thought: From Plato to Quesnay*. Paris: Springer.
- Collins, J. (1995), *The State in Early Modern France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dictionary of Political Economy (1894), Eds. P.H. Inglis Palgrave, Palgrave New York.
- Ege R. & S. Rivot (2016), *Le libéralisme de Boisguilbert* [online].
- Ulaşılabilir: <https://charlesguide2016.sciencesconf.org/file/219375> [Erişim 04.08.2018]
- Ekelund R.B. & Robert F. Hébert (2013), *A History of Economic Theory and Method*. n.: Waveland Press.
- Elster, J. (1994), *Making Sense of Marx*. Cambridge: Cambridge University Press.

Faccarello, G. (2001), *The Foundations of 'Laissez-Faire': The Economics of Pierre de Boisguilbert*. Londra: Routledge.

Faccarello, G. (2016), "Pierre Le Pesant de Boisguilbert (1646-1714)" [online], Research Gate.

Ulaşılabilir: https://www.researchgate.net/publication/292720700_Pierre_Le_Pesant_de_Boisguilbert_1646-1714/download [Erişim 13.11.2018].

Groenewegen P. (2002), *Eighteenth Century Economics*. London: Routledge.

Jones, C. (1990), *The Longman Companion to the French Revolution*, Londra: Longman.

Konnert, Mark, (2008), *Early Modern Europe: The Age of Religious War, 1559-1715*, Toronto: University of Toronto Press.

Knecht, R. J. (1996), *French Renaissance Monarchy: Francis I & Henry II*. Londra: Longman.

Kwass, M. (2000), *Privilege and the Politics of Taxation in Eighteenth-Century France: Liberté Egalite, Fiscalite*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mccolm, G. B. (2012), *Louis XIV's Assault on Privilege: Nicolas Desmaretz and the Tax on Wealth*. Rochester: University of Rochester Press.

McLain, J.J. (1977), *The Economic Writings of Du Pont de Nemours*. Londra: Associated University Presses.

Meek, R. L. (2004), *The Economics of Physiocracy*. Londra: Routledge.

Meuvret, J. (1976), Fiscalism and Public Opinion Under Louis XIV, İçinde R. Hatton (Eds.) *Louis XIV and Absolution (199-225)*. Ohio: Ohio University Press.

Miller, S. (2008), *State and Society in Eighteenth-Century France: A Study of Political Power and Social Revolution in Languedoc*. Washington: The Catholic University of America Press.

-
- Monthoux, P.G. (1993), *The Moral Philosophy of Management: From Quesnay to Keynes*. Londra: M.E. Sharpe.
- Orain A. & P. Steiner (2006), Physiocracy and Quesnay, İçinde G. Faccarello & H. D. Kurz (Eds.), *Handbook on the History of Economic Analysis Volume I: Great Economists* (28-39). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Plack, N. (2012), "Liberty, Equality and Taxation: Wine in the French Revolution". *Social History of Alcohol and Drugs*, 26 (1), 5-22.
- Poggi, G. (2007), *Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rima, I.H. (1996), *Development of Economic Analysis*. Londra: Routledge.
- Root, H. L. (2007), *Peasants and King in Burgundy: Agrarian Foundations of French Absolutism*. Berkeley: University of California Press.
- Samuels J. W. (1962), "The Physiocratic Theory of Economic Policy". *The Quarterly Journal of Economics*, 76 (1), 145-162.
- Schachter, G. (1991), "Francois Quesnay: Interpreters and Critics Revisited". *The American Journal of Economics and Sociology*, 50 (3), 313-322.
- Serrano, N. & N. Mazat (2013), *Quesnay and the analysis of the surplus in an agrarian capitalist economy* [online] Munich Personal RePEc Archive.
- Ulaşılabilir: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/47781/1/MPRA_paper_47781.pdf [Erişim 12.10.2018].
- Spengler, J.J. (1984), "Boisguilbert's Economic Views vis-à-vis those of Contemporary Réformateurs". *History of Political Economy*, 1(1), 69-88.
- Tieben, L.A.W. (2012), *The Concept of Equilibrium in Different Economic Traditions A Historical*. Tinbergen Institute Research Series no. 449 [online].

Ulaşılabilir: <http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/16131/8657.pdf?sequence=5>

[Erişim 3.10.2018].

Turgot, A. R. J. (2011), Plan for a Paper on Taxation, İçinde D. Gordon (Eds.), *The Turgot Collection* (183-201). Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Velde, F.R. (1997), The Physiocrats and the single tax, İçinde Kenneth C. Wenzer (Eds.), *An Anthology of Single Land Tax Thought* (12-24). Rochester: University of Rochester Press,

Verde, François R. (1997) The Physiocrats and the Single tax, İçinde K. C. Wenzer (Eds.), *An Anthology of Single Land Tax Thought* (13-32). Rochester: University of Rochester Press.

Wiesner, M. E, A. D. Evans, W. B. Wheeler, J. Ruff (2014), *Discovering the Western Past, Volume I: To 1789*. Stamford: Cengage Learning.

Williams, D. (1999), *The Enlightenment*. Cambridge: Cambridge University Press.